

IMMANUEL KANT

Naar de eeuwige vrede

Een filosofisch ontwerp

VERTALING

Thomas Mertens & Edwin van Elden

VOORWOORD, INLEIDING & ANNOTATIES

Thomas Mertens

BOOM — AMSTERDAM
KLEINE KLASSIEKEN

Oorspronkelijk verschenen onder de titel
Zum ewigen Frieden. Ein philosophischer Entwurf,
Königsberg (F. Nicolovius), 1795,
tweede uitgebreide druk 1796.

© Voorwoord en inleiding Thomas Mertens,
Malden 2004

© Oorspronkelijke Nederlandse editie Uitgeverij Boom,
Amsterdam 2004

Uitgave in de reeks Kleine Klassieken 2012

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912. Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

Verzorging omslag & binnenwerk
René van der Vooren, Amsterdam

ISBN 978 94 6105 052 6 | NUR 730

Inhoud

Voorwoord 7

Inleiding: de betekenis van Kants vredesvoorstel 11

Verantwoording & literatuur 48

NAAR DE EEUWIGE VREDE

Een filosofisch ontwerp 55

EERSTE AFDELING,

die de preliminaire artikelen ten behoeve van
de eeuwige vrede tussen staten bevat 59

TWEEDE AFDELING,

die de definitieve artikelenten behoeve van
de eeuwige vrede tussen staten bevat 67

EERSTE BIJLAGE

Over de garantie van de eeuwige vrede 83

TWEEDE BIJLAGE

Geheim artikel ten behoeve van de eeuwige vrede 93

APPENDIX

I Over de onenigheid tussen de moraal en de politiek
met het oog op de eeuwige vrede 95

II Over de eensgezindheid van de politiek en de
moraal volgens het transcendentale begrip van
het publiekrecht 109

Annotaties 117

Het mag buiten beschouwing blijven of dit satirische opschrift op het uithangbord van die Hollandse herbergier waarop een kerkhof geschilderd was,² bedoeld was voor de *mensen* in het algemeen of in het bijzonder voor de staatshoofden die nooit genoeg kunnen krijgen van de oorlog, ofwel slechts voor de filosofen die deze zoete droom dromen. De schrijver van het onderhavige maakt echter het volgende voorbehoud. Aangezien de praktische politicus ten aanzien van de theoretische politicus³ de houding aanneemt van met grote zelfingenomenheid op hem als een schoolgeleerde neer te kijken — de laatste immers levert met zijn lege ideeën geen gevaar op voor de staat die van ervaringsbeginselen moet uitgaan;⁴ men kan hem steeds zijn gang laten gaan⁵ zonder dat de *wereldkundige* staatsman zich hiervan iets hoeft aan te trekken — moet hij ook in het geval van een strijd met de theoreticus in zoverre consequent te werk gaan dat hij achter diens op goed geluk gewaagde en publiekelijk geuite meningen geen gevaar voor de staat moet vermoeden. Door deze *Clausula salvatoria*⁶ wil de schrijver dezes zich op de beste manier uitdrukkelijk verzekerd weten tegen iedere boosaardige uitleg.

EERSTE AFDELING
die de preliminaire artikelen⁷ ten behoeve van
de eeuwige vrede tussen staten bevat

- 1 *Geen enkel vredesverdrag mag als geldig beschouwd worden wanneer het gesloten wordt met een geheim voorbehoud dat de stof bevat voor een toekomstige oorlog.*

344 Want in dat geval zou dat verdrag slechts een wapenstilstand zijn, een opschorting van de vijandelijkheden, geen *vrede* die het einde van alle vijandigheden betekent.⁸ Daaraan het woord *eeuwig* toevoegen is een reeds verdacht pleonasme. Door het vredesverdrag worden alle beschikbare oorzaken van een toekomstige oorlog geheel opgeheven, ook de oorzaken die nu misschien aan de vrede sluitende partijen zelf nog onbekend zijn, al worden zij wellicht met een nog zo scherpzinnig speurderstalent uit archiefstukken opgediept. Het voorbehoud ('*reservatio mentalis*') vanwege oude aanspraken die pas later bedacht worden en die nu door geen van de partijen vermeld mogen worden aangezien beide te zeer zijn uitgeput om de oorlog voort te zetten, in combinatie met de kwade wil om ze bij de eerst gunstige gelegenheid voor dit doel te gebruiken, behoort tot de casuïstiek van Jezuïeten⁹ en ligt beneden de waardigheid van regenten, net zoals de bereidheid tot dergelijke deducties beneden de waardigheid ligt van diens minister, wanneer men de zaak beoordeelt zoals zij op zichzelf is.

Maar wanneer volgens verlichte¹⁰ begrippen van de politieke prudentie¹¹ de ware eer van de staat wordt gelegd in de voortdurende vergroting van de macht, door welk middel dan ook, dan komt dit oordeel echter als schools en pedant over.

- 2 *Geen enkele op zich staande staat*¹² (of hij nu klein of groot is) behoort op grond van erfenis, ruil, koop of schenking door een andere staat verworven te kunnen worden.

Een staat is namelijk niet (zoals de grond waarop hij is gevestigd) een eigendom ('patrimonium'). Hij is een maatschappij van mensen waarover niemand anders dan hijzelf te gebieden en te beschikken heeft. Een staat echter die zelf als stam zijn eigen wortels heeft, als een ent binnen een andere staat incorporeren betekent zijn bestaan als moreel persoon opheffen en er een zaak van maken, en is dus in tegenspraak met de idee van het oorspronkelijke verdrag,¹³ zonder de welke het recht over een volk niet gedacht kan worden.* Het is eenieder bekend in welk gevaar de aannahme van deze vorm van verovering Europa — want de andere werelddelen hebben daarvan nooit geweten — tot in onze nieuwste tijd heeft gebracht, de aannahme namelijk dat ook staten met elkaar kunnen trouwen, deels als een nieuwe vorm van nijverheid om zich ook zonder krachtsinspanningen oppermachtig te maken door familiebanden, deels ook om op deze wijze het territoriale bezit uit te breiden. Ook het verhuren van de troepen van één staat aan een andere tegen een niet-gemeenschappelijke vijand kan daartoe worden gerekend. Want de onderdanen worden daarbij gebruikt en verbruikt als zaken die naar believen gehanteerd kunnen worden.

* [1] Een erfelijk rijk is niet een staat die door een andere staat geërfd kan worden, maar het recht om er te regeren kan door een andere fysieke persoon geërfd worden. De staat verkrijgt dan een regent, maar niet de regent als zodanig (dat wil zeggen: als degene die al een ander rijk bezit) de staat.

- 345 3 *Staannde legers ('miles perpetuus') behoren mettertijd¹⁴ geheel te worden afgeschafft.*

Want zij bedreigen andere staten onophoudelijk met oorlog, door hun bereidheid altijd daartoe uitgerust te lijken. Zij prikkelen de staten om elkaar te overtreffen qua omvang van degenen die onder de wapenen zijn, waaraan geen grens is gesteld. En omdat de kosten die ermee gemoeid zijn, de vrede uiteindelijk nog zwaarder maken dan een korte oorlog, vormen zij zelf de oorzaak van aanvalsoorlogen namelijk om van deze last af te komen. Daarbij komt nog dat in dienst genomen worden om te doden of om gedood te worden¹⁵ een gebruik van mensen als loutere machines en werktuigen in de hand van een ander (van de staat) lijkt te impliceren dat niet goed verenigd kan worden met het recht van de mens in onze eigen persoon. Heel anders is het gesteld met de vrijwillige, periodiek gehouden oefening van de staatsburgers onder de wapenen om zichzelf en hun vaderland daardoor tegen aanvallen van buitenaf te beschermen. — Met de opeenhoping van rijkdom zou het net zo gaan: die rijkdom wordt door andere staten als oorlogsdreiging beschouwd en zij nodigt uit tot preventieve aanvallen (aangezien onder de drie machten, de *macht van het leger*, de *macht van het bondgenootschap* en de *macht van het geld*, de laatste wel als het meest betrouwbare oorlogswerktuig kan worden beschouwd, als niet de moeilijkheid de omvang van die rijkdom te onderzoeken hier tegenwicht bood).

- 4 *Er mogen geen staatsschulden worden gemaakt met betrekking tot de buitenlandse staatszaken.*

Wanneer ten behoeve van de nationale economie (de verbetering van wegen, nieuwe nederzettingen, de aanschaf van voorraadschuren voor zorgelijke jaren van misoogst, enz.) hulp gezocht wordt buiten of binnen de staat, dan is deze hulpbron onverdacht. Maar als machinerie waarmee de machten elkaar

tegenwerken, vormt een kredietsysteem van schulden die eindeloos groeien en die toch telkens tegen de huidige vordering verzekerd zijn (ze worden toch niet door alle schuldeisers tegelijkertijd opgeëist) — de slimme uitvinding van een handeldrijvend volk in deze eeuw¹⁶ — een gevaarlijke financiële macht, namelijk een rijkdom ten behoeve van de oorlogsvoering die de rijkdommen van alle andere staten tezamen overtreft, en die alleen kan worden uitgeput door een ooit te verwachten wegvallen van belastingen (dat wegvallen kan echter ook nog lang worden uitgesteld vanwege de opleving van het handelsverkeer en het effect daarvan op nijverheid en commercie). Dit gemak om oorlog te voeren, in combinatie met de geneigdheid daartoe van de machthebbers die in de menselijke natuur geaard lijkt te zijn¹⁷ is dus een groot obstakel op weg naar de eeuwige vrede. Dit te verbieden zou des te meer een preliminair artikel voor de eeuwige vrede moeten zijn, aangezien het uiteindelijk toch onvermijdelijke staatsbankroet vele andere staten buiten hun schuld om in de schade mee moet slepen en dat zal voor die staten een openlijke schending zijn. Derhalve hebben andere staten in ieder geval het recht om zich tegen een dergelijke staat en diens pretenties te verenigen.

346

5 *Geen enkele staat mag zich met geweld mengen in de constitutie en regering van een andere staat.*¹⁸

Want wat kan hem daartoe het recht geven? Wellicht de aanstoot¹⁹ die een staat bij de onderdanen van een andere staat veroorzaakt? Voor hen moet dat aanstootgevend gedrag veel meer gelden als waarschuwing, door het voorbeeld van de grote kwalen die een volk door zijn wetteloosheid over zich heeft afgeroepen. En in het algemeen is het kwade voorbeeld dat een vrij persoon aan de ander geeft (als ‘scandalum acceptum’)²⁰ niet hetzelfde als een schending. Maar het is geheel iets anders, wanneer een staat door interne verdeeldheid in twee delen uiteenvalt, waarvan ieder deel zich als een aparte

staat presenteert die aanspraak maakt op het geheel. Het verlenen van bijstand aan één van die delen kan de buitenlandse staat niet worden aangerekend als inmenging in de constitutie van de ander (aangezien er dan sprake is van een anarchie). Zolang echter deze interne strijd nog niet is beslist, zou deze inmenging van buitenlandse machten de rechten krenken van een volk dat slechts met zijn interne ziekte worstelt en van niemand anders afhankelijk is. Zo'n inmenging zou dus zelf aanstootgevend zijn en de autonomie van álle staten onzeker maken.

- 6 *Geen enkele staat mag zich tijdens de oorlog met een andere staat zodanige vijandelijkheden veroorloven dat daardoor het wederzijdse vertrouwen in de toekomstige vrede onmogelijk wordt, zoals daar zijn: het aanstellen van sluipmoordenaars ('percussores'), gifmengers ('venefici'), het schenden van de capitulatie, het uitlokken van verraad ('perduellio') in de staat waarmee men in staat van oorlog verkeert, etc.*²¹

Dat zijn oneervolle krijgslisten. Want enig vertrouwen in de mentaliteit van de vijand moet tijdens de oorlog nog overblijven,²² aangezien anders ook geen vrede gesloten zou kunnen worden en de vijandigheid in een uitroeiingsoorlog ('bellum internecinum')²³ zou uitmonden. Omdat de oorlog immers slechts de treurige noodoplossing is om in de natuurtoestand door macht het eigen recht te handhaven (daar is immers geen gerechtshof voorhanden dat met rechtskracht kan oordelen), en waar geen van beide partijen tot een onrechtvaardige vijand²⁴ kan worden verklaard (aangezien dat reeds een rechterlijk oordeel veronderstelt), maar de *uitkomst* ervan (zoals bij een zogenaamd godsgericht) bepaalt aan welke kant het recht zich bevindt, en waar tussen staten ook geen bestrafingsoorlog ('bellum punitivum') gedacht kan worden (omdat er tussen hen geen sprake is van een verhouding van een hogere tot een ondergeschikte), daaruit volgt dit: een uitroei-

ingsoorlog, waaruit de vernietiging van beide partijen tegelijk en daarmee ook van al het recht kan voortvloeien, zou de eeuwige vrede alleen laten plaatsvinden op het grote kerkhof van de menselijke soort.²⁵ Een dergelijke oorlog dus, en ook het gebruik van de middelen die daartoe leiden, moet rondit verboden zijn. De genoemde middelen leiden daar onvermijdelijk toe, zoals hieruit blijkt: omdat deze helse kunsten op zichzelf gemeen zijn, zullen ze niet tot de oorlog beperkt kunnen worden, wanneer ze eenmaal in gebruik zijn genomen, zoals het gebruik van spionnen ('uti exploratoribus'), waarbij slechts de eerloosheid van *anderen* (die nu eenmaal niet uitgeroeid kan worden) benut wordt. Maar deze middelen zullen ook in de toestand van vrede gebruikt worden en zo de bedoeling van de vrede geheel vernietigen.

* * *

Objectief beschouwd, te weten vanuit de intentie van de machthebbers,²⁶ zijn de genoemde wetten louter *verbodsbepalingen* ('leges prohibitivae'). Toch zijn enkele van die wetten van de *streng*e soort, die ongeacht de omstandigheden gelden ('leges strictae') en op een *onmiddellijke* afschaffing aandringen (zoals nrs. 1, 5, 6). Andere wetten daarentegen (zoals nrs. 2, 3, 4) vormen weliswaar geen uitzondering op de rechtsregel, maar bevatten²⁷ toch wat betreft de *uitvoering* ervan, vanwege omstandigheden, *subjectief* enige speelruimte ('leges latae').²⁸ Die laatste wetten omvatten de toestemming de tenuitvoerlegging ervan *op te schorten*, zonder echter het doel uit het oog te verliezen. Zo mag bijvoorbeeld de *teruggave* van de aan bepaalde staten volgens nr. 2 ontnomen vrijheid niet tot in het oneindige ('ad calendas graecas',²⁹ zoals Augustus pleegde te beloven) worden opgeschort, dus geen herstel, maar mag de tenuitvoerlegging slechts worden opgeschort opdat zij niet overhaast en dus in strijd met de bedoeling zelf plaatsvindt. Want het verbod betreft hier alleen de *wijze van verwerven* die verder niet meer mag gelden, maar niet de *toestand van bezit*, die weliswaar niet over de vereiste rechtstitel beschikt, maar